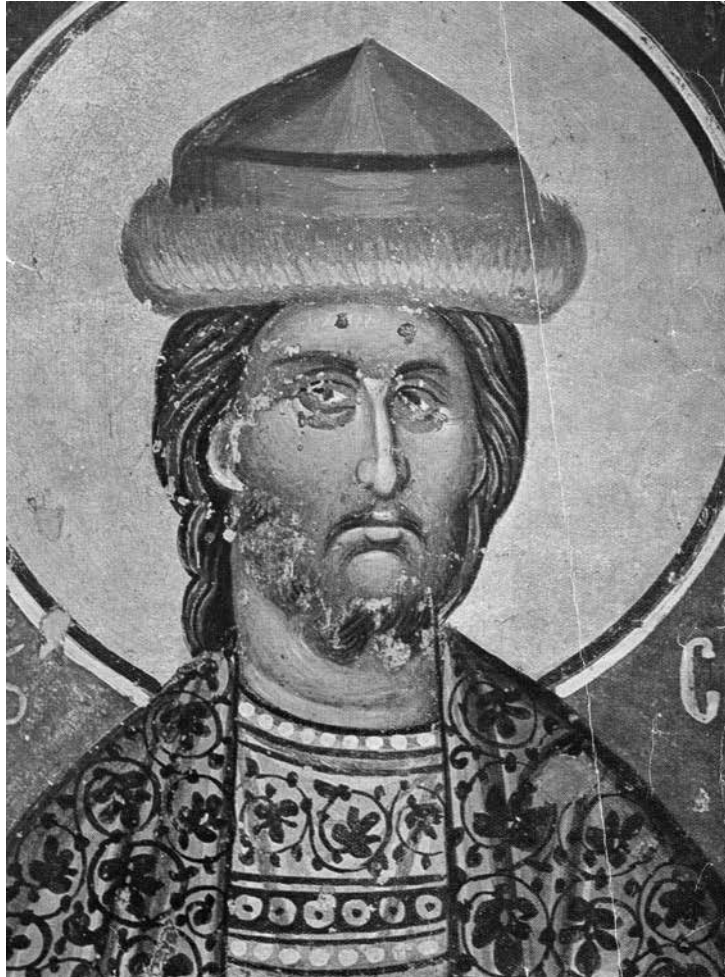

Дарјуш Самии
(Музеј Војводине, Нови Сад)

СВЕТИ ЈАКОВ ПЕРСИЈАНАЦ У СРПСКОЈ ПРАВОСЛАВНОЈ ЦРКВИ

Апстракт: У овом раду представљено је поштовање Светог Јакова Персијанца у Српској православној цркви кроз векове. Према сачуваном житију Свети Јаков Персијанац је живео крајем IV и почетком V века наше ере. Његово поштовање проширило се по читавом хришћанском свету, тако је и током средњовековне епохе дошло до прослављања овог светитеља у Српској православној цркви. У раду ће се расветлити путеви којима је култ овог светитеља доспео у Српску православну цркву као и начине на које је сачувана успомена на овог светитеља до данашњих дана. У обзир ће се узети ликовне представе, трагови поштовања реликвија као и помени у служби овог светитеља.

Кључне речи: Јаков Персијанац, рано хришћанство, реликвије, хришћански мученици

Хришћанство у Персији представља значајно поглавље у изучавању ширења хришћанства на Исток. Најранији хришћански извори пружају сведочанства о тежњи која потиче од апостолског доба да се хришћанство шири међу старим народима Истока. Персијско царство стајало је на супрот Римском царству као велики и озбиљан супарник. Ова околност негативно је утицала на прихватање хришћанства од стране персијског владајућег слоја јер је на хришћанство гледало као на нешто што симболизује непријатељску империју. Најзначајније сведочанство о броју хришћана на подручју Персије у првим вековима наше ере представљају житија светитеља. Бројна су сведочанства која су се вековима преписивала у хришћанским богомољама као спомен на хришћане у једној далекој земљи. Ова житија скоро по правилу преносе вести о мученичкој кончини бројних хришћана у Персији. Често нам се њихов број чини фантастичним, као и имена која се од преписа до преписа разликују. Језик на којем су ова житија првобитно записана био је сиријски, да би се касније преводила на грчки, словенске језике и латински. Можемо закључити да су први хришћани на подручју Персије припадали сиријској говорној традицији. Интересантно је да су у каснијој византијској а потом и словенској традицији светитељи

Сл. 1 Фреска Светог Јакова Персијанца, Старо Нагоричино 1317-18.

Fig. 1 Fresco of Saint James Persian, Staro Nagoricino 1317-18.

са Истока називани по своме пореклу Сирин/Сиријац као и Персијанин/Персијанац. Ова одредница не мора бити схваћена као национална већ географска, чак и државна, нарочито ако се за неког истиче да потиче из Персијског царства.

Константиново доба обележено је успоном хришћанства на подручју Римског царства. Истовремено у Персији се на владарски престо уздиже династија Сасанида која се показује као велики непријатељ хришћанства. Нарочито је за време Шапура II (309-379) забележен велики прогон хришћана. Као заштитник хришћана, Константин Велики је писмом интервенисао и тражио слободно исповедање хришћанства у Персији. Након смрти Константинове 337. године прогони хришћана у Персији су настављени свом силином.

Сачувани су бројни византијски манускрипти у којима се налази житије Светог Јакова Персијанца.¹ Критичко издање житија Светог Јакова Персијанца на грчком језику објављено је захваљујући труду боландистичког реда у Бриселу.² За српско говорно подручје највећи значај и утицај има житије овог светитеља које је саставио Јустин Поповић.³ Свети Јаков Персијанац је према житију припадао високом племству. Према рођењу и традицији био је поклоник зороастризма (маздаизма), традиционалне персијске религије. Као одрасла особа, заједно са својом породицом, преобратио се у хришћанство. Током владавине шаха Јаздегерда I (399-421) нису забележени прогони хришћана, сматра се да је овај владар показивао толеранцију према верским опредељењима својих поданика, чак и да је показивао интересовање за хришћанство.⁴ Страдање Светог Јакова подудара се са сменом на престолу персијског шаха Јаздегерда I и доласком Бахрама V (421-439). Према сачуваном житију, овај светитељ је рођен у граду Елапи (Беит Лапат, Џондишапур) у данашњој провинцији Хузестан у Ирану. Његово мучеништво описано је изузетно детаљно и због изузетне свирепости којој је био подвргнут као и због племенитог порекла, овај светитељ је у Византији добио епитет *великомученика* (μεγαλομάρτυρ). Овим епитетом су овенчани скоро искључиво хришћански мученици који су припадали високом војном римском племству са изузетком Светог Јакова Персијанца и Светог Пантелејмона (лекара и исцелитеља). У западним латинским изворима, Светом Јакову је придодат епитет *исечени* (Intercis).

Према синаксару цркве у Константинопољу (*Сирмундов синаксар* или *Кларомантски синаксар*, припадао у једном периоду кларомонтанском колегију у Клермону) у престоници Византије су постојала два храма посвећена Светом Јакову Персијанцу.⁵ Они су се налазили у два различита кварта града на Босфору. Црква у кварту под називом Далмату (у близини цркве Светог Мокија) лоцирана је на месту данашње џамије Хекимоглу Алипаше. Место другог храма Светог Јакова до данас није идентификовано. Према руском летописцу Антонију Новгородском који је Константинопољ посетио око 1200. године, непосредно уочи IV крсташког рата, у граду је постојао женски манастир посвећен Светом Јакову Персијанцу, у коме су се налазиле мошти Свете Марије девице.⁶ Не постоје ближи подаци који

¹ Clarke 43 у Бодлејанској библиотеци у Оксфорду, Gr.803, Gr.807, Gr.808, Gr.866 у Апостолској библиотеци у Ватикану, Gr.318 у Библиотеци Барбериани у Ватикану, Gr. 4 у Библиотеци Палатини у Хајделбергу, Gr.311 у Библиотеци у Ескоријалу, Gr.377, F144 у Библиотеци Амброзијани у Милану, Gr.519 у Библиотеци манастира Свете Катарине на Синају.

² P. Devos, *Le dossier hagiographique de s. Jacques l'Intercis*, Analecta Bollandiana 71-72, Bruxelles 1953-1954, 157-210, 213-256.

³ J. Поповић, *Житија светих за новембар*, Ваљево 1991, 769-779.

⁴ Сократ Схоластик, *Историја Цркве*, Шибеник 2002, 203.

⁵ R. Janin, *Le géographie ecclesiastique de l'empire byzantin*, Paris 1953, 263.

⁶ *Книга паломник, Сказание местъ Святыѣх во Царьграде, Антония Архиепископа Новгородского в. 1200. год*, под редакциею Лопарова Хр.М., Православный палестинский сборникъ, томъ XVII, выпуск третій, С.Пб. 1899, 91.

Сл. 2 Мучење Светог Јакова Персијанца, Менолог, Дечани 1347.

Fig. 2 Martyrdom of Saint James Persian, Menolog, Decani, 1347.

би потврдили да ли је то била светитељка персијског порекла Голиндух, која је крштењем постала Марија или је то једна од Пет девица страдалих у Персији међу којима се спомиње и једна по имену Марија.

Спомен реликвија Светог Јакова појављује се непосредно након његовог страдања 421. године. Постоје подаци да су реликвије Светог Јакова пренете из Персије у Палестину 453. године. Ову транслацију извршио је епископ Петар. Исти епископ је након неколико година пренео реликвије у Александрију. Није познато колико су година реликвије Светог Јакова чуване у Александрији (Арапи освајају град 641. године) али можемо претпоставити да из тог периода потиче најстарија верзија житија овог светитеља на коптском језику (V век). Из Александрије, реликвије Светог Јакова доспевају у Константинопољ, као и већина најпоштованијих реликвија у царству. Као место чувања реликвија Светог Јакова спомињу се два локалитета: манастир Светог Стефана у Мангани и манастир Пантократор (данас Зејрек џамија). Претпостављамо да се након пада Константинопоља 1453. године реликвије Светог Јакова раздељују

по многим црквама и манастирима о чему сведочу њихово данашње многобројно присуство, на првом месту у ризницама манастира Свете Горе. Након IV крсташког похода као и након коначног освајања града од стране Турака, Византинци су своје највредније реликвије склањали (ако их пљачкаши у томе нису предахитрили) у светогорске манастире као и у скровите манастире егејског архипелага. Међу светогорским манастирима по делић реликвија Светог Јакова Персијанца чува се у Ксенофону и Симонопетри као и у скитовима Богородице Ксилургу (Дрводеље) и Светог великомученика Пантелејмона на поседу Кутлумуша. Лавра Светог Атанасија чува главу Светог Јакова, Есфигмен вилицу а Дохијар прст овог светитеља.⁷ По делић моштију чува се и у светогорским манастирима словенских народа Зографу и Светом Пантелејмону.

Византијски манускрипти почевши од XI века представљају Светог Јакова Персијанца портретно (*Vatic.gr.1156, Paris.gr.580,1499*). Представа мучења овог светитеља сачувана је у манускрипту Краљевске библиотеке у Копенхагену (*Gl.Kongl..saml.167*).⁸ Библиотека светогорског манастира Дохијар чува манускрипт минеја за другу половину новембра са илустрацијом мучења на којој два целата вуку по камењу Светог Јакова Персијанца.⁹ Овај детаљ мучења не спада у онај по коме је његова иконографија препознатљива а то је приказ одсецања удова.

Од византијских икона овог светитеља пажњу привлачи она оја се чува у цркви Богородице Теоскепасте у Пафосу на Кипру. Ова икона потиче из XII века а њена величина (72x100cm) упућује на постојање храма посвећеног овом светитељу или изражено поштовање његовог празничног дана. У манастиру Свете Катарине на Синају чува се средњовековна икона диптих са представом менолога, на њој је Свети Јаков приказан као мученик, са крстом у руци.

У последњим деценијама постојања Византије, Јован Евгеник, један од великих бораца за очување православља и противник Уније у Фиренци саставио је похвалну химну посвећену Светом Јакову Персијанцу.¹⁰ Овај текст је сачуван као рукопис под сигнатуром *Cod.Vidob.Theol.gr.186*. Јован Евгеник је обављао функције ђакона и номофилакса у Константинопољу, своју евлогу Светом Јакову Персијанцу започиње призивањем имена светитеља који се назива великомучеником и чудотворцем што у Византији представља почаст која се одаје само најпоштованијим светитељима.

У периоду пост-византијске епохе (након пада Константинопоља) истичу се фреске светогорских манастира као што су она у католикону

⁷ Митрополит Михаил, *Света Гора Атонска*, Нови Сад 1886. репринт Ниш 2002, 28.

⁸ Павле Мијовић, *Менолог*, Београд 1973, 200.

⁹ *Исто* 201.

¹⁰ С. Hannick, *L'eloge de Jacques le perse par Jean Eugenikos*, *Analecta Bollandiana* 90, Bruxelles 1972, 261-287.

манастира Велика Лавра из 1535. године и Дионисијата из 1457. године.¹¹ На овим фрескама Свети Јаков Персијанац је представљен са крстом у руци, симболом мучеништва.

Византијска традиција је направила пресудан утицај на словенске народе у средњем веку, пре свега увођењем у свој духовни и културни круг ортодоксије. Један од најстаријих словенских (ћириличних) рукописних споменика Супрасалски зборник (*Codex Suprasliensi*, *Петков зборник*) пронађен је од стране Бобровског у Супрасалском манастиру крај Белостока у западној Русији 1820. године.¹² Овај рукопис датиран је у XI век и у њему се поред различитих црквених текстова налази менолог за месец март који садржи двадесетчетири житија светитеља. Спомоњање мученика у Персији у овом месечнику представља најстарије познато у традицији словенских народа. Пошто је у питању месец март немамо податке да ли је преписивач унео и име Светог Јакова Персијанца за месец новембар.

На подручју Македоније је током XI века настао један рукопис такође значајан за словенску културу. У науци, овај рукопис познат је као Асеманијево јеванђеље, у себи садржи и црквени календар.¹³ Рукопис се чува у Апостолској библиотеци у Ватикану (*Cod. Vat. Slav. 3*) а његов настанак приписан је раду Климента Охридског и његових наследника. У црквеном календару који је сачуван у овом рукопису Свети Јаков Персијанац се прославља 27. новембра (fol. 127).¹⁴

Српска православна црква је од својих почетака ослоњена на византијску традицију. Менолози и синаксари кориштени за црквене службе настајали су преписивањем старијих византијских изворника. Свакако да су Василијев менолог затим Метафрастов и Сирмундодов синаксар били међу најзначајнијим изворима за увођење светитеља у календар Српске православне цркве. Од XIV века приметан је пораст рукописних књига, постоје подаци о томе како је Јерусалимски типик имао изузетан значај као предложак.¹⁵ У Архиву ЈАЗУ у Загребу чува се Липљански (Грачанички) минеј за месеце септембар-новембар из XIV века у којем је у сачуван ћирилични текст житија Светог Јакова Персијанца са

¹¹ G. Kaster, *Jakobus Intercisus (der Zerschnittene) von Persien*, *Lexikon der Christliche Ikonographie* 7, Freiburg 1973, 42-44.

¹² F. Miklosich, *Monumenta linguae paleoslovenicae e Codice Suprasliensi*, Vindobonae 1851.

¹³ Ј.С. Асемани, *Календар на вселенската Црква: за светите славјански апостоли Кирил и Методиј*, Софија 1987. Ц. Грозданов, *Месеџослов Асемановог јеванђеља и старије зидно сликарство у Македонији*, Зборник за ликовне уметности Матице српске 21, Нови Сад 1985, 13-29.

¹⁴ J. Vajs, J. Kurz, *Evangeliarum Assemani: Codex Vaticanus 3 Slavicus Glag.* Pragaе 1929, 18, 29.

¹⁵ Т. Суботин Голубовић, *Минеји у Даниловом времену*, Међународни научни скуп поводом 650 година од смрти, децембар 1987, Београд 1991, 253-259.

мањим недостацима. Потпуно сачуван текст житија налази се у рукопису српске редакције из 1614-1647. године Панегирику „Грешног Дмитра“ који се чува у Народној библиотеци у Београду.¹⁶

Појављивање Светог Јакова Персијанца у фрескосликарству средњовековне Србије можемо пратити од његове представе у Пећкој патријаршији. У цркви Светих Апостола чија је изградња започета још за време Светог Саве и настављена за време његовог наследника архиепископа Арсенија (1233-1263) сачуван је живопис датиран у другу половину XIII века (око 1260. године). Међу дванаест портрета мученика који су осликани у медаљонима са црвеном и зеленом позадином налази се и Свети Јаков Персијанац.¹⁷ Уз цркву Светих Апостола и цркву Светог Димитрија за време архиепископа Данила II дограђена је Богородичина црква 1328. године.¹⁸ У овом храму је сачуван живопис из 1335. године. Овде први пут наилазимо на представу Светог Јакова Персијанца као једног од светих ратника. Светитељ је насликан у отменој одећи источњачког типа. У десној руци држи копље а у левој мач. Представе Светог Јакова као једног од светих ратника указују на јачање култа светих ратника – заштитника хришћана у времену кад се над Балканским полуострвом надвија османска опасност.¹⁹

Црква Богородице Љевишке у Призрену подигнута је на месту старије византијске цркве. Данашња грађевина потиче из прве половине XIV века, фрескопис је датиран у период 1307-1313. године а приписан је протوماјстору Николи и Михаилу Астрапи.²⁰ По својој узвишености и лепоти овај живопис припада *ренесанси Палеолога*. На трећем северном стубцу у горњој зони осликана су четири мученика чији су се натписи са именима временом изгубили. Последњи у низу од ових светитеља носи све иконографске одлике по којима препознајемо Светог Јакова Персијанца а то су капа оријенталног типа, брада источњачка одежа, тако да скоро са сигурношћу можемо тврдити да је у питању његова фреска.²¹

Цркву Светог Ђорђа у селу Старо Нагоричино код Куманова подигао је краљ Милутин око 1312/13. године на месту старије византијске цркве из XI века коју је подигао византијски цар Роман IV Диоген. Рад на живопису ове цркве приписује се Михаилу и Евтихију који су већ радили на црквама у Пећи, Жичи, Богородици Љевишкој и другим немањинским задужбинама.²²

¹⁶ В. Grabar, *Миџење Sv. Jakova Perzijanca u hrvatskoglagoljskim odlomcima XIV st.*, Slovo 23, часопис staroslavenskog instituta, Zagreb 1973, 141-159.

¹⁷ С. Ђирковић В. Кораћ В. Ђурић, *Пећка патријаршија*, Београд 1990, 160-161.

¹⁸ М. Ивановић, *Црква Богородице Одигитрије у Пећкој патријаршији*, Старине Косова и Метохије II-III, Приштина 1963, 133-157.

¹⁹ На ову појаву нам је указао професор Јанис Варалис са универзитета у Волосу приликом сусрета на научном скупу *Ниш и Византија VI* 2007. године у Нишу.

²⁰ С. Кисас, *Солунска уметничка породица Астрапа*, Зограф 5, Београд 1974, 35-37.

²¹ Б. Живковић, *Богородица Љевишка*, Цртежи фресака, Београд 1991, 20. Д. Панић, *О натпису са именима протوماјстора у ексонартексу Богородице Љевишке*, Зограф 1, Београд 1966.

²² М. Марковић, *Уметничка делатност Михаила и Евтихија – садашња*

Сл. 3 Фреска Светог Јакова
Персијанца, манастир
Манасија, почетак XV века,
фото П. Орбовић

Fig. 3 Fresco of Saint James
Persian, Monastery Manasija, be-
ginning of the XV century, photo
P. Orbovic

Претпоставља се да су ови византијски мајстори фрескосликарства у Србију стигли око 1295. године. Заслужни су за убрзано ширење византијске културе који је обележио Милутинову владавину. У овом храму живопис је рађен у периоду 1317-1318. године. Свети Јаков Персијанац је представљен у одећи богато украшеној како би се нагласило његово племићко порекло.²³ На глави му је купаста капа, у хришћанској иконографији често коришћена као знак распознавања светитеља са Истока. (сл. 1) На фресци у Богородичиној цркви Пећке патријаршије на глави персијског светитеља је нешто попут турбана. Често се јавља и тип капе, познат као *фригијски* да значи особе источњачког порекла. Код Светог Јакова Персијанца наилазимо и на специфичну *тророгу*

капу (Манасија, Сисојевац) која делимично подсећа на тијару или круну персијских краљева. Такав тип капе срећемо и на икони Петозарних мученика (пореклом са Истока) на хиландарској икони из XIV века.

сознања, спорна питања и правци будућих истраживања, Зборник Народног музеја XVII/2, Београд 2004, 95-113.

²³ Б. Тодић, *Старо Нагоричино*, Београд 1993, 137.

Сл. 4 Икона
Светог Јакова
Персијанца,
Емануил
Ламбрадос,
почетак XVII
века

Fig. 4 Icon of
Saint James
Persian,
Emanuil
Lambrados, be-
ginning of the
XVII century

У манастиру Дечани, задужбини краља Стефана Дечанског живопис је рађен око 1347. године.²⁴ Менолог – живописан циклус годишњег прослављања светитеља садржи јединствену сцену мучења Светог Јакова Персијанца.²⁵(сл. 2)

Манастир Светог Арханђела у Леснову подигнут је као задужбина деспота Јована Оливера у периоду 1340-1349. године. У цркви је сачуван првобитни живопис у којем Свети Јаков Персијанац заузима истакнуто место, његова фреска се налази уз приказ породице цара Душана.²⁶

Задужбина кнеза Лазара, манастир Раваница са црквом посвећеном Вазнесењу и живописом датираним у период 1376/7-1389. године наставља традицију осликавања персијског светитеља. Међу светим ратницима

²⁴ С. Марјановић-Душанић, *Свети краљ-култ Стефана Дечанског*, Београд 2007, М. Марковић, *О иконографији светих ратника у источнохришћанској уметности и о представама ових светитеља у Дечанима, Зидно сликарство манастира Дечани*, Београд 1995, 567-627.

²⁵ СТЫ ИАКОВ[Ъ] ПЕРСИСК[Ъ], према натпису у Дечанима

²⁶ С. Габелић, *Манастир Лесново*, Београд 1998, 216.

насликана је и фигура коју Живковић није идентификовао а која са сигурношћу представља Светог Јакова Персијанца.²⁷ Став који ратник заузима као и оружје које носи (копље и штит) указују да је ова фреска послужила као предложак за приказивање Светог Јакова Персијанца у манастирским црквама Манасије и Сисојевца. Ове богомоље осликане су у периоду након Косовске битке, у њима је Свети Јаков Персијанац насликан као један од светих ратника, заштитника хришћана. Најстарија повеља која спомиње манастир Сисојевац са црквом Преображења датира из 1398. године. Живопис је настао неколико година касније, око 1402. године.²⁸ Манастир Манасија грађен је под деспотом Стефаном Лазаревићем у периоду 1408-1413. године.²⁹ Претпоставља се да су у његовом живописању учествовали сликарски мајстори из Солуна.³⁰ У цркви посвећеној Светој Тројици налази се један од најлепших приказа Светог Јакова Персијанца средњовековне епохе.³¹(сл. 3)

У цркви Светих Арханђела, манастира Копорин, такође задужбини деспота Стефана Лазаревића, живопис је према најновијим истраживањима настао у периоду 1408-1410. године.³² Свети Јаков Персијанац³³ је представљен као један од мученика у одежди која носи карактеристике племићког достојанства (плашт са украсним тракама и бисерима) у руци држи крст – симбол мученичког страдања за хришћанску веру.

Манастир Поганово изграђен је крајем XV века. Од података важних за периодизацију у цркви Јована Богослова сачуван је натпис који сведочи да су радови на живописању завршени 1499. године.³⁴ У јужној певници овог храма приказан је Свети Јаков Персијанац.³⁵

Период турске окупације није зауставио живот хришћана и изградњу нових храмова који сад добијају далеко скромнију форму за разлику од периода српске средњовековне државности. Манастир Петковица надомак Сремске Митровице који припада корпусу фрушкогорских манастира са храмом осликаним 1588. године међу светим ратницима има фреску

²⁷ Б. Живковић, *Раваница*, (цртежи фресака), Београд 1990,41. Б. Вуловић, *Потпис сликара Константина у Раваници*, Саопштења 1, Београд 1956, 167-168.

²⁸ Д. Милосављевић, *Сисојевац* (цртежи фресака), Републички завод за заштиту споменика културе, Београд 2008, 19.

²⁹ С. Станојевић, Л. Мирковић, Ђ. Бошковић, *Манастир Манасија*, Београд 1928. В. Ђурић, *Ресава*, Београд 1966. *Деспот Стефан и његова Манасија*, научни скуп Деспотовац- Манасија 4. август 2007, Деспотовац 2008.

³⁰ В. Ђурић, *Фреске црквице Св. Бесребрника деспота Јована Угљеше у Ватопеду и њихов значај за испитивање солунског порекла ресавског живописа*, Зборник радова Византолошког института, књ.7, Београд 1961, 125-138.

³¹ Р. Николић, С. Томић, Б. Живковић, *Манасија*, историја-живопис, Београд 1964, 92.

³² М. Радужко, *Копорин*, Београд 2006, 131.

³³ С[ВЕ]Т[Ы] ІАКОВ ПЕРСЕНИК, према натпису у Копорину.

³⁴ Б. Живковић, *Поганово* (цртежи фресака), Београд 1986, 26.

³⁵ *Исто* 28.

Светог Јакова Персијанца.³⁶ Такође, под окриљем Фрушке горе, у манстиру Хопово чија је црква Светог Николе живописана 1608. године у првој зони светитеља налазимо Светог Јакова Персијанца.³⁷

Црква Светог Јована у Великој Хочи код Призрена има сачуван живопис из осамдесетих година XVI века.³⁸ Свети Јаков Персијанац се налази на северном зиду међу ранохришћанским мученицима.³⁹

Црква Светог Николе у Богошевцима код Призрена, са живописом насталим крајем XVI и почетком XVII века на јужном зиду у другој зони међу допојасним фигурама светитеља срећемо и Светог Јакова Персијанца.⁴⁰

Манастир Ломница, посвећен Светом Ђорђу у источној Босни, обновљен је и живописан на самом почетку XVII века. У поткуполном простору храма живописан је лик Светог Јакова Персијанца.⁴¹

У вековима турске окупације приметно је опадање значаја светих ратника у црквеним живописима, тако се и Свети Јаков Персијанац све чешће налази међу хришћанским мученицима првих векова. Према приручнику Дионисија из Фурне који је настао на Светој гори у првој половини XVIII века препоручено је да се Свети Јаков Персијанац осликава млад, црне раздвојене браде.⁴²

За разлику од фресака из средњовековне епохе сачуван је неупоредиво мањи број икона, због саме природе материјала. Једна изузетно значајана икона са представом мучеништва Светог Јакова Персијанца чува се у Охридској галерији икона.⁴³ Такође од изузетног значаја је и једна икона Светог Јакова Персијанца настала на прелому XVI и XVII века а која се данас чува у Музеју Српске православне цркве у Београду.⁴⁴ Аутор ове иконе која се налази у Оставини Радослава Грујића је чувени представник критског иконосликарства Емануил Ламбардос.⁴⁵ Претпоставља се да је ова икона у музеј доспела из неког од српских манастира на подручју Славоније како би избегла злосутну судбину Другог светског рата. На

³⁶ С. Петковић, *Зидно сликарство на подручју Пећке патријаршије 1557-1614*, Нови Сад 1965, 185.

³⁷ *Исто* 205.

³⁸ П. Пајкић, *Цркве у Великој Хочи*, Старине Косова и Метохије II-III, Приштина 1963, 157-197.

³⁹ С. Петковић, *Зидно сликарство на подручју Пећке патријаршије 1557-1614*, Нови Сад 1965, 186.

⁴⁰ *Исто* 195.

⁴¹ *Исто* 180.

⁴² М. Медич, *Стари сликарски приручници III, Ерминија о сликарским вештинама Дионисија из Фурне*, Београд 2005, 403.

⁴³ М. Георгиевски, *Галерија на икони – Охрид*, Охрид 1999.

⁴⁴ С. Милеуснић, *Две иконе сликара Емануила Ламбардоса*, Саопштења XV, Републички завод за заштиту споменика културе, Београд 1983, 257-260.

⁴⁵ С. Склирис, *Две иконе – два прозора у вечност*, Глас светих равноапостола Тирила и Методија, год. VIII, бр.107-108, Загреб 1981, 14-15.

икони је персијски светитељ приказан према иконографском обрасцу хришћанског мученика у изузетно раскошној одори којом се наглашава његово племенито порекло. (сл. 4)

Током Немањинске епохе немамо забележених спомена о реликвијама Светог Јакова Персијанца које се чувају у Српској православној цркви. Реликвијар који се чува у Студеници садржи делове Часног Крста и честите моштију следећих светитеља: Харалампиа, Јакова Персијанца, Светих Врачева, Василијана и Петозарних мученика.⁴⁶ Како је на овом реликвијару урезано да је у Србију стигао као дар рабе Божје Маре, претпоставља се да је у питању Мара, ћерка Ђурђа Бранковића која је као султанија имала приступ реликвијама које су се задесиле у царској ризници након освојења Константинопоља. Тако се може објаснити и даривање светогорског манастира Светог Павла изузетно вредним реликвијама од стране Маре Бранковић.⁴⁷

У Старој цркви у Сарајеву такође се чува један реликвијар у коме је делић моштију Светог Јакова Персијанца, односно делић његовог прста. Најстарији податак о овом реликвијару потиче из 1671. године. Реликвијар је сарајевској цркви поклонио митрополит Христифор.⁴⁸ У ризници ове цркве постоји и гоблен са извезеним ликовима Свете Параскеве, Светог Трифуна и Светог Јакова Персијанца.⁴⁹ Овај рад на свили рађен је сребрном и свиленом нити, претпостављамо да је служио за покривање реликвијара у којем се налазе делићи моштију. Свети Јаков је приказан слично Светом Трифуну само што има браду. У десној руци држи крст а у левој палмову грану.

У фрушкогорском манастиру Шишатовац се налазила једна украшена метална плоча са ситним деловима моштију неколико светитеља међу којима и Светог Јакова Персијанца.⁵⁰

Данас се највећи значај прослављању Светог Јакова Персијанца даје у манастиру Кончул (Никољача) у близини Рашке. У овом манастиру посвећеном Светом Николи чува се део моштију Светог Јакова Персијанца тако да се дан његовог прослављања (10. децембар/27. Новембар) обележава као манастирска преслава. Мошти су у овај манастир донете након трагичног разарања манастира Свете Тројице на Косову 1999. године.⁵¹

⁴⁶ Епископ Никанор, *Белешка о српско-хришћанским светињама и знаменитим светим и стародревним стварима које се налазе у Лаври-Студеници*, Старинар српског археолошког друштва, Београд 1890, 1-21. Л. Павловић, *Преглед моштију кроз историју у Српској православној цркви*, Зборник Православног богословског факултета 3, Београд 1954, 231-257.

⁴⁷ Р. Ђук, *Царица Мара*, Историјски часопис XXV-XXVI, Београд 1978-1979, 53-97.

⁴⁸ Л. Мирковић, *Старине Старе цркве у Сарајеву*, Споменик Српске краљевске академије, други разред, 65, Београд 1936, 32-33.

⁴⁹ *Стара црква у Сарајеву и њен музеј*, Сарајево 1940, 22.

⁵⁰ Л. Павловић, *Преглед моштију кроз историју у Српској православној цркви*, Зборник Православног богословског факултета 3, Београд 1954, 231-257.

⁵¹ Д. Поповић, *Манастир Св. Тројице Руснице – успони и разарања*, Историјски

Поштовање Светог Јакова Персијанца најбоље исказују стихови кондака који се певају у цркви на дан његовог прослављања. У овај кондак су унети елементи светитељевог житија: “Уверивши те твоја стрпљива супруга и уплашивши се Страшнога Суда, безбожне законе и страх си презрео, свети Јакове, и показао си се као славни мученик, по телу резан као грана.”⁵²

Из напред изложеног јасно је да се Свети Јаков Персијанац прославља у Српској православној цркви од XIII века до данас. Није утврђено да ли је овај светитељ икада био обележаван као породична или крсна слава као ни то да је неки од храмова на подручју Српске православне цркве био њему посвећен. У једном од тих случајева могли би говорити о постојању култа овог светитеља. За сад ћемо се задржати на констатацији да је овај светитељ увек уживао велико поштовање као и да је Николај Велимировић у свом Охридском прологу за 27. новембар расуђивање и стихове посветио Светом Јакову Персијанцу.⁵³

Darjus Samii

(Museum of Vojvodina, Novi Sad)

SAINT JAMES PERSIAN IN SERBIAN ORTHODOX CHURCH

This paper deals with the origin of the celebration of Saint James Persian in Serbian Orthodox Church. Saint James lived in Persia in the late fourth and early fifth centuries. He belonged to the high military nobility and at one point became a Christian. During the persecution of christian he was martyred at 421. year. After his death, his body was transferred from Persia to Palestine and since then the celebration of this saint began. His life is described in the Syriac language, then in Greek, Coptic and other languages of different Christian nations. On the territory of the Serbian Orthodox Church we can observe the appearance of the celebration of this saint from the XIII century. The oldest fresco of this saint is located in the Patriarchate of Pec. During the medieval epoch this saint begins to be painted together with the holy warriors. Believers felt the need to protect themselves from the coming Turkish treat. The most beautiful fresco from this period is found in the monastery Manasija. In the contrast to the frescoes, a far smaller number of icons have been preserved. Special value is the icon of Saint James, which is kept in the museum of the Serbian Orthodox Church in Belgrade. This icon was painted by the famous representative of Cretan painting of the XVI century Emanuil Lambrados. Parts of the relics of this saint are kept in several Serbian monasteries. In the first place should be mentioned the monastery of Saint Nicholas near Raska. In this monastery, Saint James Persian enjoys special respects for the reason that his relics were taken from the Holy Trinity Monastery in Kosovo which was destroyed 1999. year. Based on the previous exposition, we can conclude that Saint James Persian occupies a place among the significant saints of the Serbian Orthodox Church.

часопис XLV-XLVI, Београд 1998-1999, 31-48.

⁵² М. Нанић, *Тропари и кондаци за све дане у години*, Шид 2004, 205.

⁵³ Н. Велимировић, *Охридски пролог*, Диселдорф 1976.

